

ВІДГУК

офіційного опонента **Махачашвілі Русудан Кирилевни,**

доктора філологічних наук, професора,

завідувача кафедри германської філології

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

про дисертацію

Малишевої Марії Геннадіївни

«ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ В МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ:

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035

Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

(Одеса, 2024)

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Актуальність представленої дисертації визначається, насамперед, тим, що як продукт сучасної цивілізації, цифрова дійсність виокремила у самостійне буттєве ціле. Відповідно, електронні медіа виступають не лише як засіб передачі інформації, але й виявляють власну світотвірну, смислотвірну та, як наслідок, мовотвірну й комунікативну потенцію (С. Борчиков, Д. Гелентер, П. Грут). Глобальне цифрове середовище та середовище соціальних мереж визначається як складна, багатовимірна сфера синтезу дійсності, людського досвіду та соціо-комунікативної діяльності, опосередкованих новітніми цифровими та інформаційними технологіями; це об'єкт дослідження широкого спектру гуманітарних наук.

З позицій філософії цифрове середовище тлумачиться як особливий тип субстанції – матеріальної та ідеальної реальності у сукупності всіх форм її розвитку (Дж. Найс, Л. Тираспольский, М. Хайм), як мета-негентропія – упорядкована, цілісна структура (Н. Каллаос, Т. Марлоу); в антропології – як середовище реалізації «пост-гуманістичних» тенденцій антропогенезу (Н. Бостром, Д. Харравей); у психології – як психосоматична та емоційна площина функціонування особистості (Р. Мартін, Л. Шерман); в культурології – як сфера духовного досвіду (І. Алексеєва, Дж. Гловер, А. Крайтон), в теорії комунікації – як система різнорівневих, різноспрямованих соціальних відношень та комунікативної взаємодії (Ф. Бацевич, Д. Белл, Б. Голбрук, Д. Ісаксен, С. Муругесан, Г. Почепцов,

О. Селіванова). Інноваційна комунікація в глобальному цифровому середовищі, відповідно, розуміється як інтегрована на макро- та мікро-рівні множинність інноваційних комунікативних практик і технологій, що за своєю специфікою та ознаками є умовно вичерпними феноменологічними корелятами різносубстратних елементів цифрового середовища. Лінгвістичний аспект вивчення комунікації у цифрових соціальних мережах визначається об'єктивними історичними та геополітичними передумовами: кібернетизація, глобалізація, інформатизація світового суспільства, демократизація світової культури (Дж. Гамільтон, М. Макльюен, Т. Рязанцева, Д. Тапскотт), у силу чого сучасні мови глобального спілкування (зокрема іспанська) виступають пріоритетним лінгвокомунікативним середовищем первинного мовного кодування елементів цифрової дійсності як локутивного компонента комунікації (М. Квініон, Н. Оук, М. Твіді).

Фрагменти мовної актуалізації активності сучасних міжнародних та національних комунікативних спільнот у цифровому середовищі визнаються соціофункціональним фактором оновлення словникового складу мов глобального спілкування (Ю. Зацний, Д. Кристалл, Д. МакФедріс, Р. Махачашвілі, О. Клименко, О. Чирвоний, І. Семеніст), системою окремих лінгвокогнітивних структур, елементів наднаціональної картини світу користувачів соціальних мереж (Н. Таценко, Т. 2 Козлова), вербальним складником відповідного комунікативного середовища – комп'ютерного дискурсу (І. Шевченко, І. Біскуб, Н. Реконвальд, Н. Лазебна). Проте, проблема теоретико-методологічного обґрунтування наскрізних принципів, напрямків, механізмів та результатів якісної динаміки мовних та емфатичних макро- та мікроструктур комунікації у царині цифрового середовища як консолідованого лінгвального об'єкта ще чекає на всебічне висвітлення. Розгляд цього питання потребує залучення лінгвопрагматичного ракурсу дослідження комплексних комунікативних об'єктів, особливо актуального в умовах розгортання військової агресії на теренах України, що слугує фактором розбудови полівекторних та мультилінгввальних комунікативних полів у соціальних мережах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення дисертації Малишевої Марії Геннадіївни свідчать про глибину та достатній ступінь верифікації дослідження.

Об'єктом вивчення у дисертації є деструктивна мовленнєва поведінка учасників цифрового спілкування.

Предмет дослідження - мовні засоби вираження вербальної агресії в українськомовному та іспанськомовному дискурсі соціальних мереж. Дисертантка поставила за мету роботи провести комплексний зіставний аналіз виявів вербальної агресії в українськомовному та іспанськомовному сегментах соціальної мережі Facebook з позиції лінгвопрагматики і успішно досягла цієї мети через послідовну реалізацію низки теоретичних та прикладних завдань.

Для реалізації повноцінного оригінального дослідження дисертантка сформувала сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучила релевантні праці українських та зарубіжних учених з проблем мовної комунікації, комунікативної агресії та лінгвоконфліктології, моделювання комунікативних процесів та цифрового спілкування.

Обґрунтованість та достовірність наукових результатів визначається також опрацюванням репрезентативної емпіричної бази дослідження - дописи і коментарі користувачів українськомовного та іспанськомовного сегментів соціальної мережі Facebook, зібрані упродовж 2020–2023 років, загальною кількістю понад 2000 текстових фрагментів з тематичних спільнот та приватних сторінок відомих особистостей (українськомовний та іспанськомовний матеріал представлено в рівній пропорції); словникові дефініції та результати асоціативного експерименту (загалом проаналізовано 196 анкет носіїв української та іспанської мов).

3. Наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна представленої роботи впливає з чітко і коректно сформульованих положень, з висновків, з поставленої мети та окреслених завдань, які, на нашу думку, були успішно вирішені авторкою.

Зокрема, інноваційної значущості набуває запропонована в роботі структура комунікативного акту вербальної агресії в соціальній мережі Facebook: учасники

комунікативного акту (автор допису, коментатор; ініціатор агресивної дії, суб'єкт агресивної дії), контакт (взаємодія учасників комунікативного акту в межах певної гілки коментарів), референт (суб'єкт агресивної дії; може брати або не брати участі в комунікативному акті), код (допис, коментар, обов'язково має містити маркер вербальної агресії) у контексті інформаційного приводу.

На новітньому іспансько- та українськомовному матеріалі проаналізовано стратегічні параметри комунікативного акту вербальної агресії і визначено домінантність комунікативних стратегій дискредитації та завдання образи, тоді як стратегії погрози та тролінгу є менш поширеними.

Визначені стратегії та їхні ключові тактики є спільними для українськомовного та іспанськомовного сегменту соціальної мережі Facebook. Комунікативні стратегії завдання образи й дискредитації представлені в українськомовному та іспанськомовному дискурсі переважно рівномірно.

Методологічно релевантною та інновативною нам видається втілена адаптувати систему BPMN під потреби комунікативного аналізу цифрового спілкування. Результат цієї адаптації може бути використаний філологами для ілюстрації та експлікації різних моделей комунікації у різних жанрах та стилях цифрового спілкування.

Ретельно проаналізована та експлікована на новітньому лінгвальному матеріалі система засобів вираження вербальної агресії, зокрема елементи на лексико-семантичному, граматичному, графічному й орфографічному рівнях. На лексико-семантичному рівні виявлені поширені в українськомовному, та в іспанськомовному сегменті соціальної мережі Facebook: інвективи, обценна лексика та дисфемізми, сталі вирази, неологізми. В українськомовному сегменті також частотним є вживання оказіональних трансформацій антропонімів (в іспанськомовному сегменті – поодинокі). На граматичному рівні поширені: вживання на адресу співрозмовника граматичних форм 2-ої особи («ти-номінація») та 3-ої особи (прим. для іспанської мови: йдеться про «él», «ella», «ellos», «ellas», оскільки «usted», «ustedes» є учасниками комунікативного акту), застосування граматичних форм жіночого роду на адресу особи чоловічої статі, упущення іменника після вказівних займенників; в спонукальних реченнях вживання

граматичних конструкцій, що виражають необхідність щось зробити, вживання інфінітивів, неповних речень, дієслівних форм наказового й умовного способу; в питальних реченнях – запитання, що передбачають односкладну або розгорнуту відповідь, питально-відповідні комплекси, риторичні запитання.

Новизною в аспекті визначення інновативного контуру узусу вербального коду комунікативної агресії у цифровому спілкуванні визначаються результати проведеного в межах дослідження асоціативного експерименту з 0 носіями іспанської та української мов.

До змодельованого на підставі словникових тлумачень і результатів асоціативного експерименту семантичного поля «агресія» додано та емпірично обґрунтовано лексико-семантичні групи і підгрупи: ЛСГ «Насильницька дія» (підгрупи «Фізична дія (вчинок)», «Вербальна дія», «Інструмент», «Характеристика дії»); ЛСГ «Суб'єкт» (підгрупа «Характер», «Виконавець та об'єкт дії», «Емоції, почуття та фізичний стан»). Усі лексико-семантичні групи та підгрупи є макро- та мікро-інтегрованими.

В цілому, на основі асоціативного експерименту та аналізу лексикографічних джерел, у дослідженні запропоновано поетапну реінвентаризацію ЛСП «Агресія/Agresión». На підставі зіставного аналізу сформованих полів було деталізовано й уточнено розроблені польові структури. На заключному етапі було об'єднано розроблені поля в одне інтегроване поле, що репрезентує поняття «агресія»/«agresión» для потреб загальнолінгвістичних та порівняльних студій у цифровій комунікації.

Дисертантка також доповнює термінологічний та, відповідно, методологічний апарат комунікативних студій агресії та конфліктології терміносполукою «маркери вербальної агресії» та інкорпорує нову емічну одиницю комунікативного втілення агресії – «агресему». Маркери вербальної агресії запропоновано розподілити на дві категорії: автономні (напр., інвективи, прямі заклики імперативного характеру із вимогою обмеження у правах або знищення особи тощо) та зв'язані (напр., написання імені або прізвища з маленької літери, фамільярні звертання, вживання певних емодзі та ін.). Запропоновані та доведені в дослідженні категорії значною

мірою, на нашу думку, фасилітують апарат лінгворкомунікативних студій у цифровій комунікації в цілому.

Структура роботи не викликає заперечень, вона логічно підпорядковується поставленій меті; композиція розділів повністю відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (221 позиція) та додатків (5 шт.).

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження Малишевої М.Г. пройшли надійну апробацію на 15 наукових конференціях різного рівня (міжнародних, всеукраїнських тощо).

Теоретичні й практичні результати дослідження дисертантка виклала в 12 наукових публікаціях, з них 4 – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні, що входить до країн ЄС, 1 – в колективній монографії України, 3 – в інших наукових виданнях України і 3 – тези доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 5,37 друкованих аркушів. Усі публікації виконано одноосібно.

5. Практичне значення отриманих результатів.

Результати, запропоновані теоретичні моделі та емпіричні здобутки дослідження можливо практично застосовувати для розроблення й оновлення курсів та укладання навчальних і навчально-методичних видань із лінгвопрагматики, цифрової лінгвістики, дискурсології, комунікативної лінгвістики та інших суміжних дисциплін, а також практичних курсів сучасної української та іспанської мови.

Результати асоціативного експерименту є релевантними для лексикографічної практики та корпусного аналізу мовних даних, зокрема під час перегляду та актуалізації лексико-семантичних варіантів лексем «агресія» та «agresión» в лексикографічних джерелах (тлумачних та асоціативних словниках, словниках синонімів). Застосування адаптованої під лінгвістичні задачі системи Business

Process Model and Notation розширить можливості моделювання лінгвістичних процесів у цифровій комунікації.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Дисертація беззаперечно є самобутньою та інновативною, спрямованою на розв'язання важливих теоретичних та прикладних задач, але, на жаль, не позбавлена деяких недоліків та похибок. Серед дискусійних моментів вважаємо за доцільне відзначити наступні пункти.

1. Виникає питання щодо змістового наповнення одного з ключових понять дослідження «мережевий дискурс» - чи мається на увазі дискурс та/або комунікація в соціальних мережах? Відповідно, необхідним виявляється уточнити, як диференціюється в дослідженні цифровий дискурс, social network discourse (дискурс соціальних мереж), чи залучається до обсягу поняття professional network discourse (дискурс професійних мереж: ResearchGate, LinkedIn, Mendeley тощо)
2. З обґрунтування вибору проблематики дослідження не до кінця зрозуміло, яким широким соціо-комунікативним контекстом виправдано порівняння або об'єднання в один дослідницький блок українськомовних та іспанськомовних актів вербальної агресії в соціальних мережах? Якими результатами дослідження характеризується саме це дослідницьке завдання? (напр., в англійськомовному сегменті мережі Facebook ідеографічна реакція "злість" – це реакція на тип контенту, маркер, що такий контент не підходить і алгоритм має його прибрати з інформаційного поля користувача, в українському сегменті – зазвичай це емоційна реакція на зміст допису, прагматичний маркер комунікативної взаємодії з контентом).
3. За якими принципами відбувався відбір респондентів для асоціативного експерименту (Розділ 1)? Чи залучалися виключно носії мови? Потребує уточнення та увиразнення алгоритм відбору емпіричного самплу.
4. Протокол асоціативного експерименту передбачає визначення кількісних показників ядерних асоціатів лексеми «Агресія/Agresión» та тих, що належать до периферії за розробленою дисертанткою формулою.

Відповідно, потребують порівняння втілення цих показників українськомовному та іспанськомовному матеріалі аналізу.

5. Для кожної виявленої ключової стратегії комунікативної агресії у соціальних мережах доцільно зазначити та емпірично унаочнити відповідні тактики та комбінації тактик реалізації агресії.

7. Загальна оцінка дисертації.

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження М.Г. Малишевої засвідчив їх повну ідентичність, тобто зміст анотації відтворює основні ідеї тексту дисертації, не містить інформації, відсутньої в ній. Відтак можна стверджувати, що авторка рецензованої дисертації продемонструвала глибоке і всебічне знання об'єкта дослідження, належний рівень володіння сучасними процедурами аналізу мовного матеріалу, поняттєвим і термінологічним апаратом.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «*Вербальна агресія в мережевому дискурсі: лінгвопрагматичний аспект*» є завершеним самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінета Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її авторка Малишева Марія Геннадіївна заслуговує надання ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент -

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германської філології
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Русудан МАХАЧАШВІЛІ

